

BRONZE IN THE AIR
Oslo City Hall Carillon

LAURA-MARIE RUESLÅTTEN

Klokkespillet i Oslo Rådhus

Klokkespillet i Oslo Rådhus gjennomgikk en omfattende fornyelse og utvidelse i 1999 fra det gamle klokkespill (fra 1952), som besto av fire norsk-produserte klokker og 33 franske. Ved renoveringen ble 35 klokker, som var porøse – og dermed hadde dårligere resonans – tatt ned og erstattet med helt nye klokker, støpt av den norske klokkestøperen Ole-Christian Olsen Nauen. Klokkespillet ble også utvidet fra 3 til 4 oktaver. To av de originale Olsen Nauen-klokkene støpt i 1949, henger fortsatt i det nåværende klokkespillet. Den ene er Norges største klokke, stemt i A, veier 3900 kg og måler 1.88 meter i diameter. Den andre originale klokken klinger en kvart over, og er stemt i D. Totalt veier hele klokkespillet 19671 kg, og er med sine 49 klokker Nordens tyngste klokkespill.

Klokken som musikkinstrument

Klokken som musikkinstrument kom til Europa via Italia for litt over et tusen år siden. Den første skriftlige dokumentasjonen på en klokke i Norden er fra år 854. Den eldste klokken som er funnet i Norden er fra vikingbyen Hedeby i Danmark, og er fra ca. år 950. Den opprinnelige tradisjonen med svingende kirkeklokker delte seg to retninger: de svingende til åndelige formål, altså i kirken, og den andre retningen fastmontert i tårn ved bytorget til sekulær funksjon, som klokkespill i tårnurverket. Fra middelalderen av ble klokken brukt fra byens midte til å markere tiden. De første automatiske klokkespillene var koblet til urverket gjennom en trommel besatt med pinner. De besto i begynnelsen kun av noen få klokker som etter hvert ble utvidet med et større antall. Dermed oppsto muligheten for å anvende klokkespillet som et fullverdig musikkinstrument. Det første kjente konsertklaviaturet er fra år 1510 og stammer fra Belgia. På 1600-tallet kom den første storhetstiden for klokkespillet med Hemony-brødrene, som oppfant egne metoder for stemming av klokkene. Flere musikere begynte å spille konserter på klokkespill med et repertoar bestående av folkemelodier, egne komposisjoner og improvisasjoner. De tidligste manuskriptene med musikk for klokkespill – som ikke var originale komposisjoner for instrumentet – var variasjoner av folkeviser

skrevet ned av lokale klokkenister. Originale komposisjoner, som de av komponisten og klokkenisten Matthias van den Gheyn, ble skrevet ned på midten av 1700-tallet. Etter Hemony-brødrene døde var det ingen som kunne stemme klokker, og utviklingen av klokkespillet stoppet opp. Derfor finnes det ikke noe musikk for klokkespill fra hele denne perioden. Jef Denyn fra Mechelen i Belgia var blant de som tok opp klokkespillkulturen på 1920-tallet. Han var klokkenist i Mechelen, han komponerte egne verk, og var i 1922 grunnlegger av verdens første klokkenistskole på samme sted. Han og andre komponister i Belgia bidro til å skape en egen sjanger og spilleteknikk som er spesiell for det området. Siden 20-årenes renessanse oppsto det flere nye lokale kompositoriske retninger i Nederland, Belgia, USA og Norden som er representert på denne innspillingen. Rådhusets arkitekter Arneberg og Poulsson tok allerede under planleggingen av bygget sikte på et klokkespill i Oslo rådhus. Først i 1930 var tegningene ferdig laget.

Om musikken

Klokkene til klokkespillet i Oslo rådhus er plassert på taket av det ene tårnet, og er således ikke skjermet fra lyder fra omgivelsene. Bakgrunnslyder som regn og Kiel-fergen er derfor for meg en del av musikken, som en duett, og de understreker at carillon er sterkt knyttet til både by-identitet, hverdagen, naturen og været.

Programmet på denne CD-en er en vri på den første og eneste innspillingen av klokkespillet i Oslo rådhus som ble utgitt i 2001 (The Voice of the City, Oslo City Hall Carillon, Peter Langberg, PPC 9043). Denne CD-en markerer videre et 20-års jubileum for restaureringen av klokkespillet i 1999-2000, og er en kulturhistorisk dokumentasjon for hvordan klokkespillet brukes i vår tid. Det er ønskelig at lyttere kan høre på begge CD-ene og sammenligne utøvernes spillestil, og oppleve forskjellige komposisjoner fra noen av de samme komponistene. Klokkenister har siden 1500-tallet spilt svært varierte programmer, og variert musikk er i seg selv en del av instrumentets musikkhistorie.

Målgruppen for denne CD-en er førstegangslyttere, og alle som ikke har kjennskap til carillon fra før. Samtidig er spillet og

interpretasjonene på et høyt musikalsk nivå som erfarne lyttere kan glede seg over. Det har vært meningen å vise instrumentets store musikalske potensial; som de fleste nok ikke har vært klar over. Samtidig gis man anledning til å oppleve, og sette seg inn i, stilarter som har utviklet seg lokalt i Belgia, Nederland, Norden og USA.

1. Edvard Grieg (1843–1907), arr. Klaas de Haan: Klokkeklang

Dette verket er opprinnelig skrevet for klaver, som en del av samlingen «Lyriske stykker». Carillon-kunsten var utdøende på 1800-tallet, og det ble nesten ikke skrevet noe originalt i romantikkens tidsalder. En av grunnene til dette var av mangel på klokkestøpere som kunne stemme klokkene. Dette arrangementet er skrevet av nederlandereren Klaas de Haan (1948–).

2. Arne Nordheim (1931–2010): Ljom for timer

«Ljom for timer» er skrevet til Oslo rådhus i 1996. Det representerer norsk samtidsmusikk, og er en av de få norske originalkomposisjonene for carillon.

3. Matthias van den Gheyn (1721–1785): Preludium V

Matthias van den Gheyn var en av de første utøverne og komponistene for carillon (1700-tallet). Han har etterlatt seg en samling på 10 preludier og enkelte andre komposisjoner som er noe av klokkenistenes tidligste konsertrepertoar. Alle klokkenistestuderer spiller disse som en del av utdannelsesrepertoaret.

4. Hugo Melin (1907–1998): Fjäriln vingad syns på Haga (Tema og variasjoner)

Siden 1500-tallet har klokkenistene komponert – eller improvisert – varianter på kjente folkeviser, og spilt klokkespillene som byens radiokanal. Dette er et moderne svensk eksempel på denne kulturen.

5. Edwin Nielsen (1907–1983): Prelude, Romance og Toccata

Edwin Nielsen var en dansk klokkenist og komponist fra København, aktiv på 1950-1970 tallet

6. John Courter (1941–2010): Prelude and Pastorale

John Courter var en moderne amerikansk klokkenist og komponist. I USA komponerer man for carillon som er i frittstående tårn i parker eller på en campus, der publikum ofte er i fredelige omgivelser og kan sitte lenge og høre konsertene. I Europa har det hele tiden vært komponert for et støyende bysentrum og de akustiske forholdene deretter. Dette stykket har siden mine første år som utøver vært en favoritt å spille på sommerkonsertene i Oslo rådhus.

7. Jef Denyn (1862–1941): Preludium i g

Jef Denyn var en meget betydningsfull klokkenist, lærer og komponist fra St. Rombarts-toren i Mechelen. Han var med på å opprette verdens første klokkenistskole på 1920-tallet, som også ligger i Mechelen. Denne spillestilen representerer den belgiske skolen som oppsto i forbindelse med denne renessansen.

8. Fanitullen fra Ål - trad. Hallingdal, arr. L. M. Rueslåtten

Fanitullen er opprinnelig for fele. Denne versjonen er fra Ål, og har en annen vri på intervallene enn den «vanlige». Norsk folkemusikk passer utmerket på carillon på grunn av klokkenes overtoner (moll-ters og kvint bl.a.). Dette er et lite vink til min egen slekt som stammer fra Ål og Hol.

9. Johan Adriaenssen (1950–): Ved havet

Johan Adriaenssen er blant de mest innovative komponistene for carillon, og komponerer svært visuelle tonelandskaper i impresjonistisk stil. Hans evne til å benytte etterklangen som en konkret og bevisst del av harmoniseringen er mesterlig. Dette stykket er som et levende maleri av et sjølandskap på en tåkete høstdag. Man hører tåkelur, en klokke fra et tårn, og ser vannkanten og lange strender i diset. Ved innspillingen var det også regn og litt tåke. Stykket harmoniserer med Oslos maritime miljø og Rådhusets posisjon ved sjøen. Blant sjøfolk er Indre Oslofjord kjent for ekstremt tett tåke, og noen ganger er tåken så tett at man ikke kan se klokkespillet fra bakkeplan.

10. Henk Badings (1907–1987): Aria

Henk Badings representerer den moderne nederlandske stilen. Han har komponert for carillon og orkester m.m. De unike harmoniene passer organisk med klokkenes overtoner, og krever en tydelig og nesten ikke-lineær musikalsk timing. «Aria» har lenge vært en av mine favoritter på grunn av den vektløse og luftige karakteren verket har, uansett hvor mange tonn klokkespillet veier.

11. Gaston Feremans (1907–1964): Tema een variaties voor beiaard

Dette er et stykke som representerer en belgisk-influert nederlandsk stil. Selv om stykket ganske enkelt heter «Tema og variasjoner for carillon», er det mange vakre musikalske og tekniske løp som viser hvor detaljert og fort man faktisk kan spille på enorme klokker. Dette verket er enda en favoritt hos utøvere.

12. Arne Nordheim (1931–2010): Ljom for klokker-til festbruk

Arne Nordheim skrev dette for Oslo rådhus 1996. Man hører stor forskjell på hva som skjer i overtonene og etterklangen sammenlignet med de eldre melodiske stykkene og i «Aria».

The carillon at Oslo City Hall

The carillon at Oslo City Hall underwent a thorough renovation and expansion in 1999. The original instrument, from 1952, consisted of four Norwegian-produced bells and 33 French bells. During the renovation, 35 bells were found to be porous and had therefore lost some of their resonance. These were replaced with completely new bells made by Ole-Christian Olsen Nauen at the Olsen Nauen bell foundry in Norway, and the range of the carillon was expanded from three octaves to four. Two of the original Olsen Nauen bells made in 1949 are still part of the carillon today. One of these is Norway's largest bell, tuned to an A; it weighs 3900 kg and measures 1.88 m in diameter. The other original bell is tuned a fourth higher, to D. The entire carillon weighs 19671 kg, has 49 bells, and is the heaviest carillon in all of the Nordic countries.

The bell as a musical instrument

The bell as a musical instrument came to northern Europe via Italy a little over a thousand years ago. The first written documentation of a bell in the Nordic countries dates back to the year 854; the oldest bell discovered in the Nordic countries is from c. 950 and was found in the Viking town of Hedeby in Denmark. The original tradition of swinging church bells split into two directions: the swinging bells became used for sacred purposes, i.e. in church, whereas bells mounted in a bell tower on the town square were used for secular purposes such as the carillon in the bell tower clock. From mediaeval times onwards a centrally placed bell was used to mark time. The first automatic carillons were coupled to the works of the clock via a drum adorned with pins. To begin with, they comprised just a few bells, but were gradually expanded to include more, and thus they could be used as fully worthy musical instruments. The first known concert keyboard dates from 1510 and came from Belgium. The first golden age of the carillon arose during the seventeenth century with the Hemony brothers who invented their own method for tuning the bells. An increasing number of musicians began to play carillon concerts, their repertoire consisting of folk tunes, own compositions and improvisations. The

earliest manuscripts of carillon music – which were not, however, originally written for the instrument – were variations on folk songs transcribed by local carillonists. The first original compositions, such as those by the composer and carillonist Matthias van den Gheyn, appeared around the middle of the eighteenth century. After the Hemony brothers died there was nobody able to tune bells and development of the carillon came to a halt. Therefore, there is no carillon music from this period. In the 1920s, the art of the carillon was revived by, among others, composer and carillonist Jef Denyn from Mechelen in Belgium. In 1922 Denyn founded the world's first carillonist school in Mechelen. He and fellow composers in Belgium contributed to creating a genre and style of playing that is particular to that region. In the wake of the 1920s renaissance, several regional schools of composition grew up in the Netherlands, Belgium, the USA and the Nordic countries, all of which are represented on this recording. During the planning of Oslo City Hall, architects Arneberg and Poulsson took into account the instalment of a carillon, and by 1930 the blueprints were finished.

About the music

The carillon bells at Oslo City Hall are situated on the roof of one of the two towers, and are thus not protected from external sounds. Background noises such as rain or the Kiel ferry are to me part of the music, like a duet, emphasizing the nature of the instrument as an integral element of the city's identity, its everyday life, surroundings, and the weather.

The programme on this recording represents a fresh approach on the first and until now, only recording of the Oslo City Hall carillon, released in 2001 (*The Voice of the City, Oslo City Hall Carillon*, Peter Langberg, PPC 9043). The present CD marks the twentieth anniversary of the restoration of the instrument in 1999-2000, and is a cultural-historical documentation of how the carillon is used today. The idea is that listeners can compare the style of playing on the two recordings, and listen to different compositions by some of the same composers. Ever since the sixteenth century carillonists have played highly varied programmes; varied music is in itself part of the history of the instrument.

The target group for this CD is first-time listeners and anybody who is not previously acquainted with the carillon. At the same time, these performances are of a high level of musicianship

that experienced listeners too will enjoy. One of the aims of this recording is to demonstrate the vast musical potential of the instrument that most people are probably not aware of; another is to give the listener the opportunity to experience various regional musical styles that have developed in Belgium, The Netherlands, the Nordic countries, and the USA.

1. Edvard Grieg (1843–1907), arr. Klaas de Haan: Klokkeklang

This work was originally written for the piano as part of Grieg's collection of "Lyric Pieces". At the end of the 19th century the art of the carillon was dying out, and hardly anything original was composed for the instrument during the Romantic period. One of the reasons for this was a shortage of bellfounders able to tune the bells. This arrangement was made by Klaas de Haan (b. 1948) from The Netherlands.

2. Arne Nordheim (1931–2010): Ljom for timer

"Ljom for timer" was written for Oslo City Hall in 1996. On this recording it represents an example of contemporary music from Norway, and is one of the few original compositions for carillon by a Norwegian composer.

3. Matthias van den Gheyn (1721–1785): Preludium V

Matthias van den Gheyn was one of the first carillonists and earliest composers for the instrument (eighteenth century). His set of ten preludes and other compositions are among the oldest carillon repertoire. All student carillonists play these pieces as part of their training.

4. Hugo Melin (1907–1998): Fjäriln vingad syns på Haga (Tema og variasjoner)

Since the 16th century carillonists have composed – or improvised – variations on familiar folk songs, and played the carillon like an inner-city radio channel. This piece is a modern Swedish example of that culture.

5. Edwin Nielsen (1907–1983): Prelude, Romance og Toccata

Edwin Nielsen was a Danish carillonist and composer from Copenhagen, active during the 1950s, 60s and 70s.

6. John Courter (1941–2010): Prelude and Pastorale

John Courter was a modern American carillonist and composer. In the USA, a composer writes for carillons housed in free-standing

towers in parks or on a campus where the audience can sit for a long time in peaceful surroundings and enjoy the concert. In Europe, however, carillon compositions have always been written for noisy city centres and their accompanying acoustic conditions. This piece has been a favourite of mine to play at the summer concerts at Oslo City Hall ever since my first years as a performer.

7. Jef Denyn (1862–1941): Preludium i g

Jef Denyn was a highly influential carillonist, teacher and composer from St. Rombarts-toren in Mechelen. He was one of the founders of the world's first carillonist school in the 1920s, which is situated in Mechelen. The style of performance is representative of the Belgian school which arose in conjunction with the carillon renaissance.

8. Fanitullen fra Ål - trad. Hallingdal, arr. L. M. Rueslåtten

“Fanitullen” is a traditional Norwegian fiddle piece. The version here is from Ål, and uses somewhat different intervals from the more commonly heard version. Norwegian folk music is very suited to the carillon due to the harmonics of the bells (with their minor thirds and perfect fifths, for example). This piece is a gesture to my family, which comes from Ål and Hol.

9. Johan Adriaenssen (1950–): Ved havet

Johan Adriaenssen is one of the most innovative composers for the carillon, renowned for his visual soundscapes in an impressionistic style. He has a masterly ability to use the resonance of the bells as an intentional element of his harmonization. This piece is a vivid depiction of a seascape on a foggy autumn day, in which can be heard foghorns, a bell from a tower; the listener can also make out the water lapping at the beach in the mist. When the piece was recorded, the weather was damp and foggy; the work harmonizes with Oslo's maritime environment and Oslo City Hall's location by the water. The inner Oslo fjord is infamous among sailors for heavy fog – sometimes it is so thick that you can't see the carillon at the top of the city hall.

10. Henk Badings (1907–1987): Aria

Henk Badings is a representative of the modern Dutch style, and his compositions include music for carillon and orchestra. His unique harmonic palette fits organically with the bells' harmonics, and requires a distinct and almost non-linear musical timing. “Aria” has been one of my favourites for a long time because of its weightless, airy character, seeming to defy the sheer mass of the instrument.

11. Gaston Feremans (1907–1964): Tema een variaties voor beiaard

This piece represents a Belgian-influenced Dutch style. Even though the work is simply titled “Theme and variations for carillon”, there are many beautiful musical and technical passages that demonstrate how detailed and how fast it is in fact possible to play the enormous bells. This piece is yet another favourite among carillonists.

12. Arne Nordheim (1931–2010): Ljom for klokker-til festbruk

Arne Nordheim wrote this piece for Oslo City Hall in 1996. There is a very audible difference in the treatment of the harmonics and resonance compared with the older melodic pieces and “Aria”.

Laura-Marie Rueslåtten, city carillonneur of Oslo, has seven years Soloist education from the Scandinavian Carillon School at Løgumkloster, Denmark. She performs and composes for carillon and modern performing arts with regular stage productions, summer concerts and at official ceremonies such as state visits and the Nobel Peace Prize. In addition to artistic innovation in Norwegian carillon culture, she is also a contributor to developing a local carillon culture in Innsbruck, Austria and Vilnius, Lithuania.

Rueslåtten brings carillon and handbells into new facets of music and experimental concert forms. Her innovative approach to the tradition of automatic melodies for hour chimes on the carillon has gained publicity in Norway as well as the BBC.

Rueslåtten uses her spatial synesthesia to combine taste and sound and visual art in concert and artistic contexts, to provide an overall experience in the audience’s senses. She holds a WSET-Advanced certificate in wine and spirits from the Culinary Academy in Oslo. This has resulted in a wine + music concert for Ås wine club, Beer + carillon tasting concert in Grimbergen, and wine + abstract visual art for Gallery Semmingsen. She has performed in music and dance festivals, such as Ice Hot, Aerowaves, Primavera Sound and local carillon festivals, in Europe and USA.